

ifj. Botár Olivér

PASSUTH KRISZTINÁRÓL

Először 1978 augusztusában találkoztam Passuth Krisztinával. Húszéves voltam, már egyetemre jártam Edmontonban, Kanadában, ahol nevelkedtem. Anyámmal, Králik Gabriellával utaztam Magyarországra rokon- és baráti látogatásra. A Váci utcában sétáltunk, és az Akadémiai könyvesbolt kirakatát nézegetve három érdekes kiadványra lettem figyelmes: a *MA* folyóirat hasonmás kiadásának négy kötetét, Szabó Júliának a magyar aktivizmusról szóló művét és egy elegáns kis könyvet pillantottam meg, amit már csak a borító minősége miatt is megvettem volna annak idején. Kékszürke borítóját egy még szürkébb fametszetszerű dekoráció díszítette. Később tudtam meg, hogy ez Mattis Teutsch János egyik művének reprodukciója. A betűk szép, mélybordó színnel voltak nyomtatva: elsőre éppen ez a bordó és a kétféle kékszürke kombinációja ragadta meg a tekintetemet. A könyv címe: *Magyar művészek az európai avantgarde-ban 1919-1925* volt.¹ Bementem a könyvesboltba, és megvettem a hat kötetet. Megváltoztatták az életemet. Passuth könyve lett utazásom kísérője, végig azt olvastam. El voltam bűvölve. A magyarországi kultúrának olyan oldalát tárta fel előttem, amelyről fogalmam sem volt. Hogyan is lett volna? Budapest némileg lerobbant gyönyörűsége, a rokonok és anyám barátainak kedvessége, közvetlensége, a gyümölcsök zamata, a hűvös Kanadával szemben a magyarok emocionálisan kissé túlfűtött magatartása, szüleim már több mint húsz éve véget ért pesti életének még parázsló maradéka – mindezek megragadtak, de ez a kis könyv szépen rímelt az újító kultúra utáni, ekkor már élénk érdeklődésemre, amelyet Edmontonban főleg a fényképészet, improvizációs zene és a hangköltészet révén éltem meg. Hazaérkezésem után beiratkoztam a *Dada and Surrealism* című kurzusra az albertai egyetemen, ahol akkoriban városföldrajzi tanulmányaim utolsó évét végeztem. Furcsa módon megengedték nekem, hogy ezt az egyetlen művészettörténeti órát hallgassam – mivel azonban én voltam az egyetlen hallgató, és a professzor meglehetősen lusta volt, én tartottam az órákat: nem ő adott elő, hanem kéthetente én jártam be az irodájába beszámolni. Eközben írtam egy dolgozatot egy olyan témáról, amelyet Passuth Krisztina és Szabó Júlia könyvei, illetve a *MA* újrakiadása ihletett, *Dada Elements in the Hungarian Avant-Garde* címmel. Szerencsémre már előző tanévben hallgattam egy esztétika-előadást, amelyhez Tristan Tzara dada-filozófiájáról írtam dolgozatot; az albertai egyetem már abban az időben is rendkívül jó könyvtárral rendelkezett, így sikerült összehoznom egy valamirevaló szöveget.

Egy szinte ismeretlen kanadai-magyar állami csereösztöndíjjal (talán én voltam az egyetlen pályázó abban az évben) már 1979 szeptemberében Pesten hallgattam

¹ Passuth Krisztina: *Magyar művészek az európai avantgarde-ban. A kubizmustól a konstruktivizmusig, 1919-1925*. Budapest, 1975.

1. Botár Olivér és Passuth Krisztina, Kioto, Nemzeti Galéria, 2012. július.
Fotó: Iguchi Toshino

művészettörténet-órákat. Ekkor ismerkedtem meg a magyar művészettörténeti szakma sok képviselőjével. Találkoztam Szabó Júliával és másokkal, Keserű Katalin előadásait hallgattam, és sokat hallottam Passuth Krisztináról is, aki közben Franciaországban telepedett le, ahol múzeumban dolgozott. Ez nagyon imponált nekem.

Nemsokára megjelent Passuth Moholy-Nagy-kötete Budapesten, aztán 1984-ben angolul is.² Eli Bornstein, az akkor már 24 éve működő, *The Structurist* című kanadai neokonstruktivista lap szerkesztője arra kért, hogy írjak recenziót az angol kiadásról. Meg is tettem; jóformán ez volt az első recenzióm, és bár pozitívan értékeltem a kötetet, írásom nem volt teljesen mentes a fiatalság arroganciájától. Azóta számtalanszor vettem kézbe a szépen kiállított könyvet, négy nyelven is, és valahányszor felütöm, minden alkalommal csodálkozom (bosszankodom), hogy hiába gondolom azt, hogy valami újat fedeztem fel vagy gondoltam ki a nagy művésztől, Passuth Krisztina valószínűleg már vagy megírta, vagy utal egy hasonló gondolatra. Amerikai kollégáimmal például csak az utolsó években kezdtünk az után érdeklődni, hogy miképpen ihlette meg Moholy-Nagy a 20. század média-filozófusait, például Walter Benjamint. Ezzel kapcsolatban Passuth már 1980-ban

² Passuth Krisztina: *Moholy-Nagy*. Budapest, 1982; London, 1985.

megjelentetett egy teljes cikket...³ Szóval munkája nemcsak úttörő, alapos és pontos, hanem aktuális is.

Később felkerestem őt a párizsi városi múzeumban, ahol dolgozott. Elegáns, kedves asszony fogadott, s azóta tartjuk egymással a kapcsolatot. 1992 körül akkori barátnőm, később feleségem, Serena Keshavjee kanadai művészettörténész doktori disszertációjára készülve kibérelte Passuth párizsi lakását. Passuth akkor költözött vissza Budapestre, de párizsi otthonát megtartotta. Egy látogatás alkalmával így lehetőségem nyílt igen szép és terjedelmes könyvtárában böngészni, a francia nyelven írt, a Sorbonne-on megszerzett doktori disszertációját elolvasni. Szédületes volt munkásságának gazdagsága, intelligenciája. Nagyon fontosnak éreztem megtapasztalni éppen akkor, amikor én is elkezdtem a disszertációmon dolgozni, hogy mire képes az ember, ha elmélyed a szakmájában. Így ihlette tovább Passuth a pályámat.

Azóta elég gyakran sikerült találkozunk, hol konferencián, hol az egyetemen, hol szép budai otthonában. Talán legemlékezetesebb számomra közös utunk Japánba, ahol Kiotóban egy Moholy-Nagy-kiállítás megnyitóján együtt vettünk részt. A kiállítást Iguchi Toshino japán művészettörténész rendezte, és Passuth sokat segített neki az előkészületek folyamán. Kiotóban együtt fedeztük fel a város látnivalóit, amelyeket nagylelkű japán vendéglátóink mutattak meg. Ha Pesten járok, igyekszem mindig felkeresni őt, vagy legalább találkozni vele. Ha információra volt szükségem, mindig gondolkodás nélkül lehetővé tette, hogy dokumentumokat böngésszek, még akkor is, ha ő maga éppen ugyanazzal a témával/művésszel foglalkozott, akár Moholy-Nagyról, Péri Lászlóról vagy André Kertészről volt szó. Szakmai nagylelkűsége, professzionális magatartása, személyes kedvessége továbbra is befolyással volt és van rám.

Passuth Krisztina emberként és művészettörténészként is példát mutat. Több múzeumban dolgozott, mind Budapesten, mind Franciaországban. Ő volt az, aki először foglalkozott komolyan – ahogy ezt akkoriban mondták – külföldre szakadt magyar művészekkel, és számos művet szerzett a Szépművészeti Múzeumnak magyar avantgárd mesterektől. Sokkal többet tett azért, hogy Franciaországban és Nyugat-Európában megismerjék a klasszikus magyar avantgárd művészetet, mint bárki más. A rendszerváltás után a budapesti egyetemen tanított, tanszékvezetőként több generációt oktatott és mentorukként foglalkozott velük. Legemlékezetesebb hazai kiállítása a magyar fauve művészek bemutatása. Mindezt a legmagasabb emberi és szakmai színvonalon tette és teszi. Annak ellenére, hogy sosem voltam hivatalosan növendéke vagy diákja, ebből a rövid szövegből talán nyilvánvalóvá válik, hogy annak tekintem magam.

³ Krisztina Passuth: Moholy-Nagy et Walter Benjamin. Une Rencontre. *Le cahiers du Musée National d'Art Moderne*, 5. 1980. 398–409.